

Sumnjivi virus: Zavere i COVID-19 na Balkanu

Kao i u ostatku sveta, teorije zavere, sumnja u javne politike i pad poverenja u institucije u svetlu pandemije COVID-19, snažno su zahvatili i Zapadni Balkan. Pogotovo je velik obim i intenzitet teorija zavere, pa samim tim i njihov uticaj. Dok u većem delu Evrope teorije zavere u vezi s koronavirusom podržava četvrtina do trećine stanovništva, više od 75% ispitanika u regionu, veruje u jednu ili nekoliko od šest teorija zavere u vezi s koronavirusom. Na ove brojke značajno ne utiču ni obrazovanje, ni starost, niti pol. Umesto toga, u nekim zemljama postoji geopolitička matrica, prema kojoj se podrška teorijama zavere često poklapa sa širom podrškom ili sumnjom spram SAD i Kine. Pripradnici manjina, osetljivih grupa i onih koji već imaju narušeno poverenje u državu, podložniji su da poveruju u neku od teorija zavere. Postoji direktna veza između podrške teorijama zavere i skepticizma spram vakcinacije. Širom regiona, većina stanovništva ne planira da primi vakcinu kad ona postane dostupna, što je daleko niži broj u odnosu na uporedive podatke u Evropi, gde većina ipak želi da primi vakcinu. Stoga, teorije zavere predstavljaju rizik po javno zdravlje na Zapadnom Balkanu, dodatno smanjuju poverenje u institucije i države, a promovišu populistički pogled na svet koji podriva demokratski razvoj regiona.

Florijan Biber, Tena Prelec, Dejan Jović i Zoran Nečev¹

Čini se da su teorije zavere, male i velike, globalno dobile na snazi u 2020. godini. Od pokreta Qanon, koji potiče iz SAD, do udruženja *Querdenker* u Nemačkoj, koje poriče pandemiju i vladine restrikcije poredi s nacističkom Nemačkom, čini se da kontroverzne tvrdnje pokreću ljude na društvenim mrežama i hiljade koji širom sveta izlaze na ulice. Teorije zavere nisu novost, ali njihova velika vidljivost i spremnost hiljada ljudi da izađu na ulice jeste, što je dovelo do toga da im se posvećuje veća pažnja.

Uopšteno gledano, teorije zavere hrane i pokreću radikalne i antidemokratske politike. Takođe, one ističu pojedince koji odbacuju nauku – na primer, vakcine i druge konvencionalne lekove i savete. Narastaju u okruženju uobičajenom teško objašnjivim pojavama, nesigurnošću i niskom stopom poverenja u društvo i institucije. I dok se virus može racionalno zamisliti, on je nevidljiv i predstavlja iznenadnu pretnju u našem uobičajenom okruženju, što otežava razumevanje prelaska iz normalne rutine u mere zatvaranja i socijalnog distanciranja. Ako se taj izazov podudara s opštim osećajem nesigurnosti, bilo po pitanju zaposlenja, društvenog statusa ili drugih sistema podrške, može doći do bujanja teorija zavere. Konačno, ako se javljaju u okruženju koje odlikuje nizak stepen poverenja, u kome se ne veruje savetima vlade i objašnjenjima naučnika, te teorije će bujati.

Teorije zavere na Zapadnom Balkanu pronalaze plodno tlo. Institucije su krhke i često im se ne veruje, a postoji i predistorija teorija koje su naročito nabujale tokom devedesetih godina prošlog veka. I dok su teorije zavere u vezi s koronavirusom odraz globalnih trendova, one su na Zapadnom Balkanu snažnije, kao što pokazuje istraživanje javnog mnjenja na Zapadnom Balkanu koje su sprovedi BIEPAG/IPSOS, a potencijalno i destruktivnije.

Kontekst

Teorije zavere koje su se pojavile na Balkanu, kao i u drugim delovima sveta, zasnivaju se na konceptu Neprijatelja, Drugih koji neprekidno rade protiv Nas, s krajnjim ciljem uništavanja naše nacije i njenog identiteta. Čineći to, Neprijatelj se optužuje za saradnju s „domaćim izdajnicima“. Dominacija Drugih nad Nama bila bi nemoguća bez moćnog stranog sponzora koji se udružio s „domaćim saradnicima“. Čuven je primer teorije „Vatikan-Kominternu“ kojom se objašnjava „zavera“ Komunističke partije Jugoslavije protiv Srba i Srbije. S druge strane, zavera koja se tiče svemoćnih Srba koji su potčinili Hrvate putem svoje potpune kontrole nad državnim aparatom bila je podjednako „ubedljiva“. Međutim obe su bile veoma

reširene u raznim segmentima populacije. Na primer, 2011. godine je 93 odsto građana Hrvatske verovalo u bar jednu teoriju zavere, a u proseku su verovali u pet.²

Tokom raspada Jugoslavije i rata koji je usledio, teorije zavere su dobile novu dimenziju. Svi su za ono što im se događa krivili druge, a svi su pronašli i neku spoljnu silu koja podržava njihove neprijatelje. Spisak 'unutrašnjih neprijatelja' novih, postjugoslovenskih država obuhvatao je etničke manjine, liberalne i antiratne snage, koji su navodno kovali zaveru sa Sorošem (Fondacija za otvoreno društvo), silama globalizacije i Haškim tribunalom. Na taj način složena i teško svarljiva prošlost i sadašnjost mnogima postaju lakše za tumačenje i prihvatanje. Mediji i vodeći političari Zapadnog Balkana nastavljaju da šire teorije zavere. Tokom jednogodišnjeg perioda 2016.-2017., srpski tabloidi Informer i Srpski telegraf su pretnju rata i oružanog sukoba pomenuli najmanje 265 puta. Vodeći političari iz redova vlasti i opozicije u Srbiji, Crnoj Gori i u drugim zemljama često se pozivaju na pretnju „globalističke“ elite, pri čemu se kao glavni krivac redovno izdvaja Džordž Soroš. Kada je počela pandemija, tabloidi, televizija i javne ličnosti su iznosili teorije zavere, kao i obećanja da će stanovništvo biti zaštićeno zahvaljujući svojoj genetici, hormonima, ozonu ili čak i običnoj rakiji. Da li su takve tvrdnje i teorije zavere urodile plodom?³

Kako stoje teorije zavere na Balkanu?

U svetu punom sumnji o smrtonosnosti koronavirusa i njegovom poreklu, širenje teorija zavere dobilo je nezapamćenu pažnju. Brojne teorije su se pojavile sa koronavirusom, pa se i same poput virusa globalno proširile čitavim svetom. Međutim, nisu sve teorije zavere iste. Neke sadrže elemente istine ili bi mogle biti istinite, ali do danas nisu dokazane. Stoga, verovanje u takve teorije je odraz stepena zavereničkog razmišljanja koji je niži u odnosu na one neverovatnije. Među teorijama zavere koje su ispitane u okviru regionalnog istraživanja javnog mnjenja, najmanje neverovatna je ona kojom se tvrdi da je virus pobegao iz laboratorije u Vuhanu, odnosno da je postojao duže nego što je to javnosti bilo poznato i da je Kina sakrila njegovo poreklo. Već je manje verovatna teorija koja kojom se tvrdi da je kineska vlada napravila koronavirus u laboratoriji i da je on stoga dizajniran, a ne prirodnog porekla. Nema dokaza koji potkrepljuju ovu tvrdnju, dok mnogo toga ukazuje na to da je virus prirodno evoluirao. Preostale četiri rasprostranjene teorije zavere su već znatno ekstremnije, uključujući tvrdnje da je virus proširila farmaceutska industrija, da je vlada SAD napravila virus kao biološko oružje, da je povezan s 5G tehnologijom i, najneverovatnije, da je

1 Zahvaljujemo se ostalim članovima i članicama BiEPAG-a na njihovim komentarima. Zahvaljujemo i Fin Morten Hekertu na pomoći tokom istraživanja.

2 Nebojša Blanuša: Teorije zavjera i hrvatska politička zbilja 1980. – 2007. Plejada, Zagreb, 2011, p. 316.

3 Florian Bieber, "Conspiratorial Corona: Hoaxes and Conspiracy Theories in the Balkans," Balkan Insight, 7.7.2020, <https://balkaninsight.com/2020/07/07/conspiratorial-corona-hoaxes-and-conspiracy-theories-in-the-balkans/>

proširen kako bi Bil Gejts mogao da čipuje stanovništvo putem vakcine. Iako su većina teorija – izuzev prve dve – međusobno isključive, verovanje u njih nije.

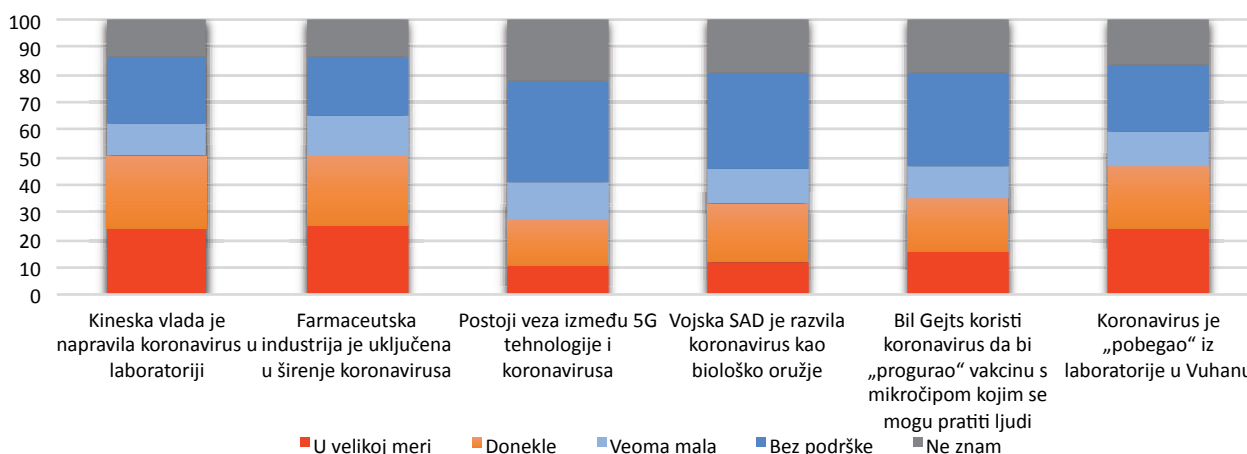
Istraživanja javnog mnjenja sprovedena u Evropi i Sjedinjenim Državama između početka pandemije i novembra 2020. sugerisu da su teorije zavere popularne i rasprostranjene. Međutim, njihov domašaj je ograničen na jasnu manjinu. Uopšteno govoreći, čini se da oko jedne četvrtine stanovništva podržava teorije zavere, od onih manje intenzivnih, poput pretpostavke da je virus stvoren u laboratoriji, do ekstremnijih teorija poput povezanosti virusa sa 5G mrežama. Na primer, u Italiji, koja je snažno pogođena prvim talasom pandemije, ideo onih koji veruju u različite teorije zavere u novembru 2020. godine je kumulativno iznosio jednu četvrtinu.⁴ Podaci koji se odnose na Poljsku su slični – 23% stanovništva veruje da je virus namerno raširen, 23.5% ga smatra delom međunarodne zavere, 44.8% veruje da je nastao u laboratoriji, a samo 5.6% smatra da je 5G tehnologija povezana sa širenjem koronavirusa.⁵

Nemačka ima slične stope, koje su stabilne od maja 2020, pri čemu 16 do 19% stanovništva veruje da je COVID-19 prevara, a 14 do 18% da je virus proizveden. Usled preklapanja od 8.5% (u novembru 2020), ideo ljudi koji veruju u obe tvrdnje je 22.5%. Drugo nemačko istraživanje iz marta 2020. godine ukazuje na slične brojeve kad je reč o udelu stanovništva koji podržava teorije zavere: 8% populacije smatra da postoje tajne organizacije koje utiču na odluke u vezi s pandemijom, a 24% da mediji i političke strukture namerno kriju

informacije o pandemiji.⁶ Slični brojevi su zabeleženi čak i u SAD, gde je došlo do veoma javnog širenja teorija zavere, pa i od samog predsednika Trampa. Na osnovu istraživanja iz jula 2020. godine, četvrtina ispitanika veruje da su pandemiju isplanirali „moćni ljudi”.⁷ Slično drugom indikatoru podrške teorijama zavere, 22% Amerikanaca veruje da je COVID-19 kinesko biološko oružje, dok 49% to direktno odbacuje. Najvidljiviji je bio deo javnosti koji odbija maske i druge restrikcije, a virus ne smatra opasnijim od gripa. I dok po tom pitanju postoji snažna partijska polarizacija, što doprinosi vidljivosti teorija zavere, podršku stavu koji umanjuje značaj pandemije ispoljava trećina stanovništva.⁸

Vidljivost teorija zavere je, globalno gledano, velika. Međutim, brojevi su upadljivo visoki na Zapadnom Balkanu. Od šest najrasprostranjenijih teorija koje su detektovane na globalnom nivou, tri imaju natpolovičnu podršku stanovništva, naime one kojima se tvrdi da je kineska vlada virus napravila u laboratoriji, da je farmaceutska industrija uključena u njegovo širenje, i da je virus pobeo iz laboratorije u Vuhanu (vidi grafikon 1).

U slučaju tri ekstremnije teorije – veza s 5G tehnologijom, umešanost vojske SAD u razvoj virusa kao biološkog oružja i širenje koronavirusa od strane Bila Gejtsa radi čipovanja svetske populacije – veći je broj ljudi koji u njih ne veruje nego što je njihovih pobornika. Međutim, širom regiona između 27.7 i 34.9% stanovništva tvrdi da su te teorije delimično ili potpuno istinite. To znači da između četvrtine i polovine stanovništva veruje barem u jednu teoriju zavere.

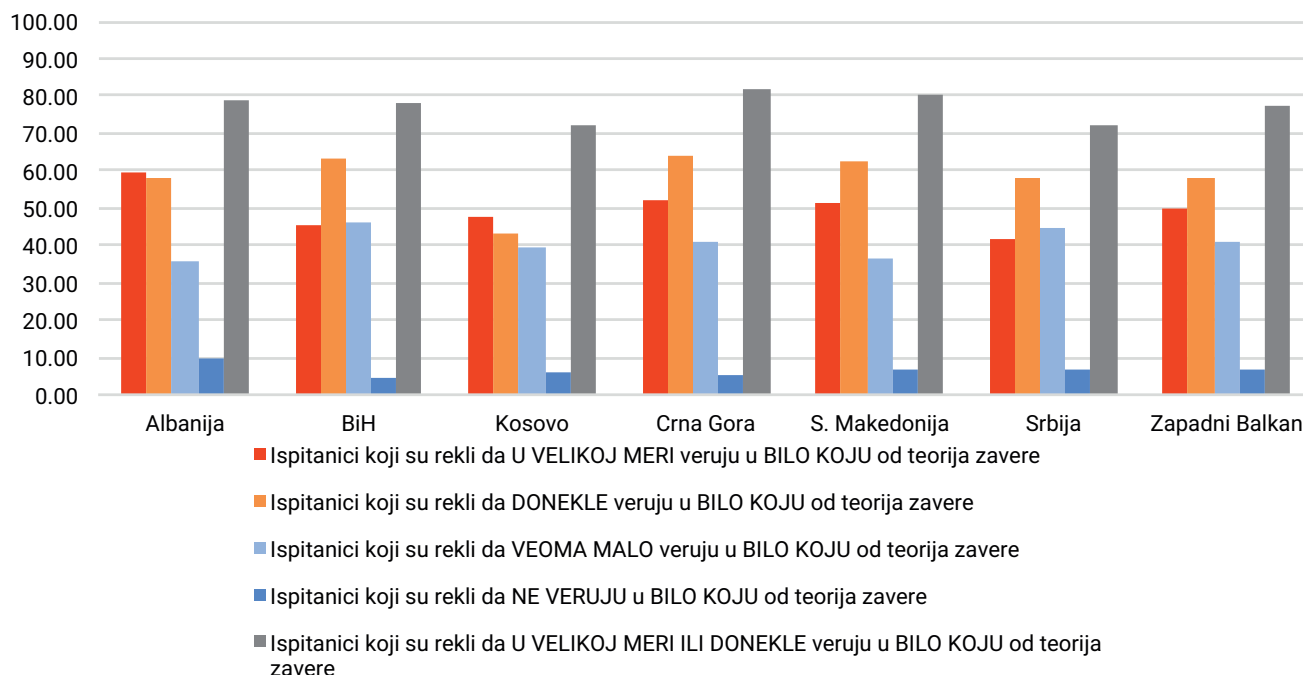
Grafikon 1: Podrška teorijama zavere u vezi s koronavirusom na Zapadnom Balkanu (6 ključnih teorija zavere)

- 4 Porast u odnosu na 19% iz septembra <https://www.swg.it/observatory>
- 5 Biostat, Mity o koronawirusie. Polacy o skuteczności ochrony przed SARS-CoV-2, 23.9.2020, https://www.biostat.com.pl/news/mity_o_koronawirusie_polacy_o_skuteczności_ochrony_przed_sars_cov_2.php
- 6 Institut za interdisciplinarno istraživanje konflikta i nasilja (IKG), prvi rezultati onlajn ankete o društvenoj percepciji postupanja s pandemijom koronavirusa u Nemačkoj, april 2020.
- 7 Katherine Schaeffer, “A look at the Americans who believe there is some truth to the conspiracy theory that COVID-19 was planned,” Pew Research Center, 24.7.2020, <https://www.pewresearch.org/fact-tank/2020/07/24/a-look-at-the-americans-who-believe-there-is-some-truth-to-the-conspiracy-theory-that-covid-19-was-planned/>
- 8 Sveukupno, 19% ispitanika veruje (uglavnom ili u potpunosti) da je lečenje hidroksihlorokinom bezbedno. Daniel A. Cox, John Halpin, “Conspiracy theories, misinformation, COVID-19, and the 2020 election, Findings from the September 2020 American Perspectives Survey,” Survey Centre on American Life, 13.10.2020, <https://www.americansurveycenter.org/research/conspiracy-theories-misinformation-covid-19-and-the-2020-election/>

Zemlja s najvećim brojem ljudi koji podržavaju teorije zavere na Zapadnom Balkanu je Albanija, gde sve teorije, bez obzira na to koliko su kontradiktorne, imaju više pobornika nego onih koji u njih ne veruju. Najpopularnije su one koje odgovornost pripisuju Kini, ali čak i kada je reč o povezanosti s Bilom Gejtsom, 43% stanovništva smatra da je ona u velikoj ili barem nekoj meri istinita.

Zapanjujuće je da oni koji u njih više veruju, takođe tvrde da se redovnije susreću s lažnim vestima, iako ne postoji jasan obrazac konzumiranja medija među onima koji veruju u teorije zavere.

Sveukupno, u regionu skoro 80% stanovništva veruje, u velikoj meri ili delimično, u neku od teorija zavere u vezi s koronavirusom. I dok broj onih koji u velikoj meri veruju u jednu od teorija varira između

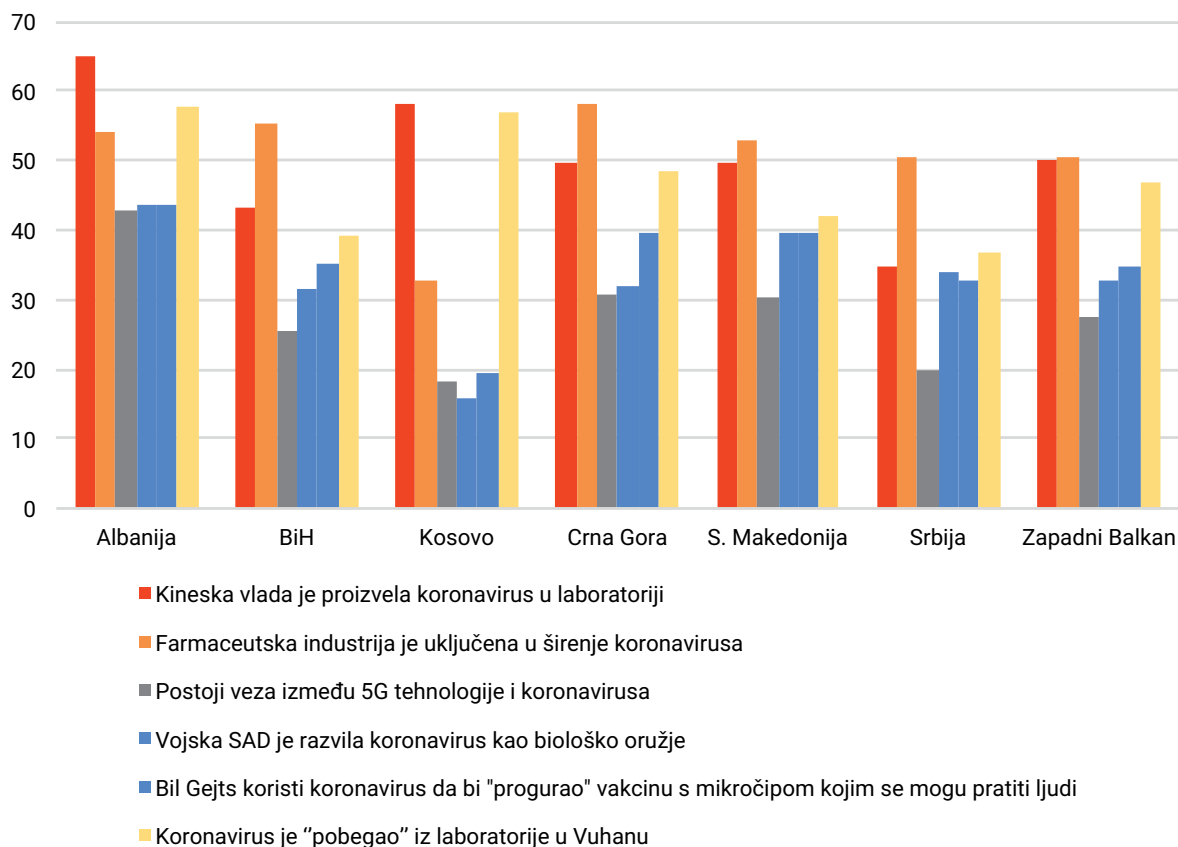
Grafikon 2: Kumulativna podrška teorijama zavere u vezi s koronavirusom na Zapadnom Balkanu

Teorije zavere neće iščeznuti ili biti razrešene zahvaljujući većoj količini znanja. Ni stepen obrazovanosti, ni mladost ne predstavljaju jasnu zaštitu od verovanja u zavere. I dok studije o teorijama zavere, uopšteno gledano, ukazuju na jaku povezanost s nižim stepenom obrazovanosti⁹, na Zapadnom Balkanu ne postoji takav obrazac. Neke teorije zavere su zastupljenije među mladim i obrazovanim stanovništvom, druge među sredovećnima i srednje obrazovanim, a neke među starijim i slabije obrazovanim ljudima. Varijacije se ne mogu objasniti ni faktorima poput pola ili razlike između ruralne i urbane populacije. Na Kosovu, na primer, 47% fakultetski obrazovane populacije smatra da farmaceutska industrija širi zarazu, u poređenju sa samo 22.2% onih s osnovnim obrazovanjem. Ovo ukazuje na to da su teorije zavere duboko ukorenjene u svim slojevima društva. Različite grupe imaju svoje omiljene teorije zavere, ali u proseku, malo je varijacija.

41.5% u Srbiji i 59.4% u Albaniji, ukupan broj onih koji donekle ili u velikoj meri veruju u jednu ili više njih je ravnomeran u čitavom regionu.

⁹ U SAD je obrazovanje najveći faktor predviđanja sklonosti ka teorijama zavere. Što je stepen obrazovanosti niži, veći je udeo onih koji veruju u zavere, dok najobrazovanije stanovništvo ispoljava veoma nizak stepen verovanja u TZ i visok stepen odbijanja (78% nasuprot 15%, tj. malom broju neodlučnih). Katherine Schaeffer, "A look at the Americans who believe there is some truth to the conspiracy theory that COVID-19 was planned," Pew Research Center, 24.7.2020, <https://www.pewresearch.org/fact-tank/2020/07/24/a-look-at-the-americans-who-believe-there-is-some-truth-to-the-conspiracy-theory-that-covid-19-was-planned/>

Grafikon 3: Podrška teorijama zavere po zemljama

Geopolitika i teorije zavere

Ako obrazovanje, starost i pol nisu dobri faktori predviđanja sklonosti ka teorijama zavere na Zapadnom Balkanu, a to nije ni podjela između urbanog i ruralnog stanovništva, može li se odgovor pronaći u geopolitici? Najzad, glavne teorije zavere u vezi s koronavirusom koje su ispitane u našem istraživanju sadrže izraženu geopolitičku komponentu. S jedne strane, neizbežna su pitanja koja se odnose na Kinu. S druge, postoje pretpostavke o umešanosti SAD ili aktera povezanih s SAD: teorija o biološkom oružju vojske SAD i teorija 'Bil Gejts'. Iako je ova druga grupa relativno manje raširena (što ne iznenađuje budući da je kinesko poreklo virusa generalno nesporno), ona je i dalje prisutna.

Podaci iz istraživanja otkrivaju neku vrstu geopolitičke podeljenosti, jer se čini da Srbi u odnosu na građane drugih nacionalnosti imaju blagonakloniji stav prema Kini. Kod ispitanika iz Srbije zabeležen je najniži stepen verovanja u to da je Kina direktno 'dizajnirala' virus (35%), kao i da je on pobegao iz laboratorije u Vuhanu (39%). Ove stope su više u svim ostalim državama, pogotovo u Albaniji gde iznose 65%, odnosno 58%. Iako su, sveukupno gledano, brojevi u Srbiji relativno niski, treba napomenuti da je margina između verovanja u teorije koje se odnose na SAD, odnosno Kinu, izuzetno mala, dok je ta razlika u svim drugim zemljama mnogo veća, pri čemu su teorije

koje se odnose na SAD daleko manje prisutne. Takođe, interesantno je da srpski građani u Crnoj Gori i na Kosovu u manjoj meri veruju u teorije zavere koje se odnose na Kinu u poređenju s drugim etničkim grupama. Imajući u vidu javno ispoljavanje zahvalnosti predsednika Srbije Aleksandra Vučića Kini u toku krize izazvane koronavirusom, kada je Kineze u više navrata nazivao 'braćom' i 'spasiocima' Srbije, ne iznenađuje da su srpski ispitanici više od drugih grupa skloni da imaju prijateljsku predstavu o Kini. U obrnutom slučaju, čini se da su etnički Hrvati u Bosni i Hercegovini jasno naklonjeniji SAD nego Kini – možda je to produžetak njihove reakcije na intervencionizam SAD tokom rata. Ovde, međutim, treba biti oprezan budući da je broj konstatacija u okviru istraživanja IPSOS/BIEPAG-a koje se odnose na pripadnike manjinskih etničkih grupa u svakoj od zemalja, relativno mali. Stoga ove pretpostavke nisu statistički utemeljene koliko i one koje se odnose na ispitanike iz zemlje kao celine. Ipak, ovi podaci se mogu smatrati indikativnim i nude temu za razmišljanje i dalje ispitivanje.

Ovi preliminarni nalazi ukazuju i na razliku između stavova većinskih i manjinskih etničkih grupa u nekim zemljama. Navedeni slučaj kosovskih Srba koji, za razliku od svojih albanskih sunarodnika, imaju pozitivnije stavove o teorijama koje se

odnose na Kinu, naročito je zapanjujuć kad se uporedi s činjenicom da u neobično velikoj meri veruju u druge teorije zavere. Čak 86.1% kosovskih Srba obuhvaćenih ispitivanjem veruje u teoriju zavere u vezi s Bilom Gejtsom, a zapanjujućih 93.7% ispitanika iz ove grupe smatra da je farmaceutska industrija igrala aktivnu ulogu u stvaranju i širenju koronavirusa. Slično tome, nevećinske etničke grupe u Crnoj Gori (Srbi, Albanci i Muslimani/Bošnjaci) i Severnoj Makedoniji (Albanci) znatno su sklonije verovanju u teorije zavere u poređenju s većinskim etničkim grupama tih zemalja. Čini se da ovi rezultati ukazuju na to da neke manjinske grupe, koje se možda osećaju obespravljenim od strane svojih vlada, imaju manje poverenja u vlasti, i samim tim su naklonjenije pronalaženju zavera usmerenih protiv sebe. Stoga, iako geopolitika možda igra određenu ulogu, interne dinamike izgradnje poverenja između vlasti i građana bi mogle predstavljati bolju prizmu za objašnjenje stavova socijalnih i etničkih grupa u regionu prema teorijama zavere.

Konačno, podrška teorijama zavere znatno je prisutnija među evroskepticima nego među zagovornicima EU integracija: 60.6% onih koji se protive članstvu u EU imaju snažne stavove u prilog jedne od teorije zavere, nasuprot 48.9% eurofila – razlika od skoro 12%.

Posledice teorija zavere

Verovanje u teorije zavere nije samo ekscentrično ubeđenje nekolicine autsajdera: u kontekstu pandemije COVID-19, ono pretilo da izazove posledice po javno zdravlje. Više studija pokazuje da je manje verovatno da će se osobe koje veruju u teorije zavere vakcinisati nakon što vakcina postane dostupna.¹⁰ Jasno je da je, pored njene distribucije, spremnost stanovništva da se vakciniše ključna za prevazilaženje pandemije. Ne samo radi zaštite ranjivijih građana, već i zbog omogućavanja punog povratka u normalan društveni i ekonomski život, neophodna je sveobuhvatna vakcinacija stanovništva. Međutim, građani Evrope su sumnjičavi, uprkos želji za povratak u 'normalu'.

Najozbiljnija briga mnogih građana koji nisu spremni da prime vakcinu su zdravstvene bojazni usled brzine kojom je vakcina razvijena. Sveukupno, u većini zemalja Evrope beleži se neznatna većina u korist primanja vakcine.

Stepen spremnosti građana Zapadnog Balkana da prime vakcinu, u vreme sprovođenja ovog istraživanja (oktobar 2020), niži je u odnosu na druge evropske zemlje. U celom regionu Zapadnog Balkana, 53.4% ne bi primilo vakcinu (sigurno ne, i verovatno ne), dok verovatno ili sigurno bi primilo 39.2%. Uporedivi podaci iz istog perioda pokazuju da je ta spremnost u Nemačkoj na nivou od 53%¹¹, u Austriji 45%¹², a u Francuskoj 54%¹³. Što se tiče pojedinih zemalja, na Zapadnom Balkanu su stope najviše u Crnoj Gori, gde bi i dalje tek 44.8% stanovništva sigurno ili verovatno primilo vakcinu. U svim drugim zemljama, većina odbija vakcinaciju, od čega je više od jedne trećine čvrsto uvereno u takav svoj stav. Kao i drugde, postoji snažna korelacija između verovanja u teorije zavere i odbijanja vakcine.

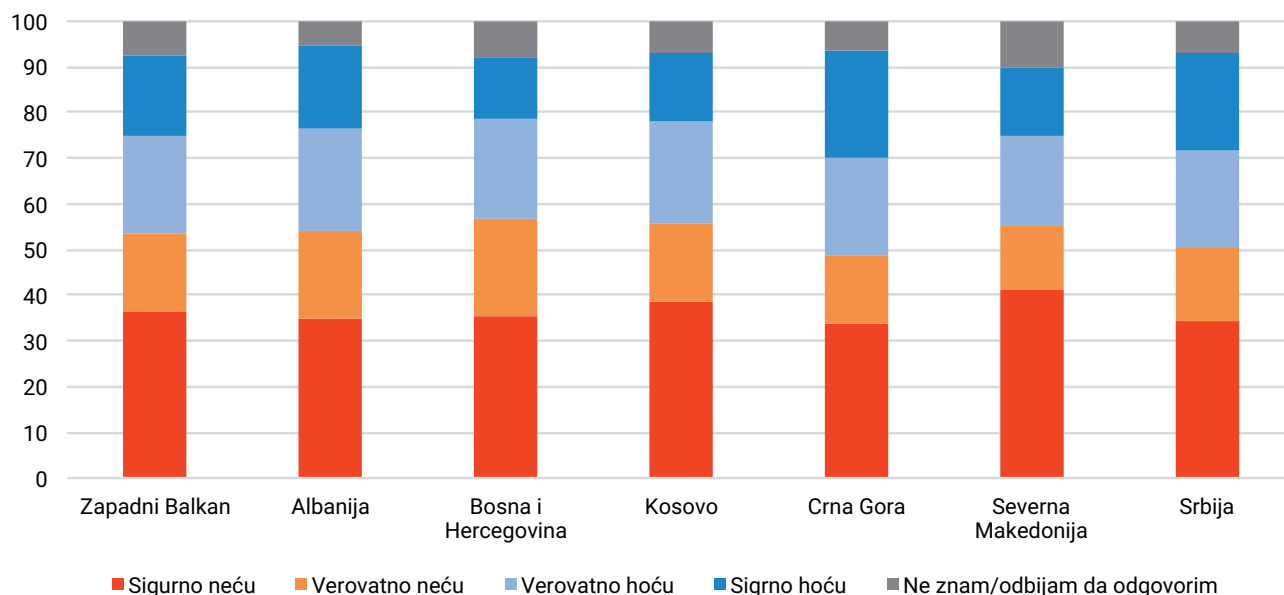
10 Studije u Francuskoj pokazuju veliku korelaciju između verovanja u teorije zavere i odbijanja vakcinacije. Paul Bertin, Kenzo Nera, Sylvain Delouvé, "Conspiracy Beliefs, Rejection of Vaccination, and Support for hydroxychloroquine: A Conceptual Replication-Extension in the COVID-19 Pandemic Context," *Frontiers in Psychology*, doi: 10.3389/fpsyg.2020.565128, slično u Nemačkoj: Cornelia Betsch, "Ergebnisse aus dem COVID-19 Snapshot Monitoring COSMO: Die psychologische Lage," Universität Erfurt, 20.11.2020.

11 Betsch, rezultati u okviru COVID-19 Snapshot Monitoring.

12 GallupStimmungsbarometerCorona, 10.11.2020, <https://www.gallup.at/de/unternehmen/studien/gallup-stimmungsbarometer-home-office/>

13 IPSOS, "Global Attitudes on a COVID-19 Vaccine, Ipsos survey for The World Economic Forum, Conducted October 8-13, 2020," <https://www.ipsos.com/en/global-attitudes-covid-19-vaccine-october-2020>

Grafikon 4: Podrška vakcinama protiv COVID-19

Zaključak

Osim javnog zdravlja, teorije zavere podrivaju kako poverenje u državu, tako i racionalno i naučno zasnovano donošenje političkih odluka. Jasno je da implikacije nadilaze situaciju u vezi s pandemijom. Kao prvo, intenzitet teorija zavere na Zapadnom Balkanu, koje su rasprostranjenije u širim segmentima društva nego bilo gde u Evropi, naglašava i pojačava nedostatak poverenja u društvo i institucije. Osim toga, teorije zavere idu ruku pod ruku sa snažnim narativima koji za niz problema krive susedne nacije ili velike sile, a kritičare i opozicione političare i aktiviste (ili vlade) često optužuju da su deo zlokobnih globalnih zavera.

Ove teorije ne samo da prete da ugroze efikasnu borbu protiv pandemije, već predstavljaju i pretnju za demokratiju u regionu. Visok stepen prihvatanja teorija zavere podudara se s pojačanim zahtevima za vladavinu gvozdenom pesnicom i opadanjem demokratije, što stvara plodno tlo za dalje urušavanje demokratije i antagonizam.

Metodologija

Primarni podaci korišćeni za svrhe ove BiEPAG-ove analize potiču iz istraživanja javnog mnjenja sprovedenog u šest zemalja Zapadnog Balkana u oktobru 2020. godine. Istraživanje je sprovedeno na nacionalno reprezentativnom uzorku od najmanje 1000 ispitanika starijih od 18 godina, putem telefonskih i onlajn intervjuova, u sledećoj razmeri: Albanija (telefonski + onlajn, 90:10), Bosna i Hercegovina (telefonski + onlajn, 80:20), Kosovo (telefonski, 100), Crna Gora (telefonski + onlajn, 90:10), Severna Makedonija (telefonski + onlajn, 90:10) i Srbija (telefonski + onlajn, 80:20). Rezultati su predstavljeni u procentima i predmet su sledećih verovatnoća statističkih grešaka: Albanija $\pm 3.39\%$, Bosna i Hercegovina $\pm 3.39\%$, Kosovo $\pm 3.32\%$, Crna Gora $\pm 3.36\%$, Severna Makedonija $\pm 3.34\%$ i Srbija $\pm 3.38\%$. Sakupljanje podataka izvršio je Ipsos Strategic Marketing.

Kraće deonice teksta mogu se citirati na jeziku na kom je rad napisan, bez dozvole, ukoliko je izvor jasno naznačen. Radi dozvole za citiranje dužih delova teksta ili intervjuisanje autora, molimo vas da kontaktirate Evropski fond za Balkan.

<https://biepag.eu> **Savetodavna grupa za javnu politiku Balkan u Evropi** (BiEPAG) je zajednička inicijativa Evropskog fonda za Balkan (EFB) i Centra za studije Jugoistočne Evrope Univerziteta u Gracu (CSEES) sa ciljem promovisanja evropskih integracija Zapadnog Balkana i konsolidacije demokratskih i otvorenih zemalja u regionu. BiEPAG se temelji na vrednostima poštovanja ljudskog dostojanstva, slobode, demokratije, jednakosti, vladavine prava i poštovanja ljudskih prava, uključujući prava osoba koje pripadaju manjinskim zajednicama. Pridržava se vrednosti koje su uobičajene u društvima u kojima preovladavaju pluralizam, nediskriminacija, tolerancija, pravda, solidarnost i jednakost između žena i muškaraca.

Članovi i članice BiEPAG-a su istaknuti istraživači javnih politika iz regiona i Evrope, sa dokazanom ekspertizom na temu Zapadnog Balkana i procesa koji oblikuju region. Aktuelni članovi i članice su: Florijan Biber, Mateo Bonomi, Dimitar Bečev, Srđan Cvijić, Marika Djolai, Milica Delević, Donika Emini, Dejan Jović, Marko Kmezić, Jovana Marović, Srđan Majstorović, Milan Nič, Zoran Nečev, Tena Prelec, Korina Stratulat, Nikolaos Cifakis, Alida Vračić, Đerđi Vurmo, Jelena Vasiljević, Nataša Vunš.

www.balkanfund.org **Evropski fond za Balkan** je zajednička inicijativa [Erste fondacije](#), [Fondacije Robert Boš](#) i [Fondacije Kralj Boduen](#), koja preduzima i pomaže inicijative koje jačaju demokratiju, neguju evropske integracije i afirmišu ulogu Zapadnog Balkana u rešavanju izazova u Evropi. Njena strategija se fokusira na tri glavne oblasti – podršku demokratizaciji, jačanje regionalne saradnje i podsticanje EU integracija.

EFB podržava proces afirmisanja efikasnosti politike proširenja EU širom Zapadnog Balkana i unapređivanje regionalne saradnje među organizacijama civilnog društva koja se zasniva na solidarnosti i dijalogu zasnovanom na potražnji. Informisanim i osnaženim građanima pruža sredstva i platforme za preduzimanje akcije i zahtevanje odgovornih institucija i demokratije. Fokus rada je usmeren na kontinuirane reforme politika i praksi u zemljama Zapadnog Balkana na njihovom putu ka pridruživanju EU.

Kontakt: ALEKSANDRA TOMANIĆ, izvršna direktorka, aleksandra.tomanic@balkanfund.org

www.suedosteuropa.uni-graz.at **Centar za studije Jugoistočne Evrope** osnovan je u novembru 2008. godine, nakon što je 2000. godine Jugoistočna Evropa definisana kao strateški prioritet na Univerzitetu u Gracu. Centar je interdisciplinarna i međufakultetska istraživačka i obrazovna ustanova, osnovana sa ciljem da obezbedi prostor za opsežne nastavne i istraživačke aktivnosti na univerzitetu o Jugoistočnoj Evropi i sa njom, i unapredi interdisciplinarnu saradnju.

Centar takođe nastoji da pruži informacije i dokumentaciju, kao i da bude tačka kontakta za medije i javnost zainteresovane za Jugoistočnu Evropu, u pogledu političkog, pravnog, ekonomskog i kulturnog razvoja. Interdisciplinarni tim pravnika, istoričara i politikologa doprineo je istraživanju o Jugoistočnoj Evropi, putem članaka, monografija i drugih publikacija. Centar redovno organizuje međunarodne konferencije i radionice kako bi promovisao najnovija istraživanja o Jugoistočnoj Evropi.

Kontakt: UNIV.PROF. DR. FLORIJEAN BIBER, profesor studija Jugoistočne Evrope, florian.bieber@uni-graz.at